

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА В СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Юлія Закаулова, Ірина Зінчук

*Національний університет «Львівська політехніка»***Анотація:**

У статті окреслено тенденції, пов'язані зі створенням і функціонуванням єдиного європейського освітнього простору. Вивчено й узагальнено думки українських і зарубіжних учених стосовно понять «професійна освіта» й «професіоналізація особистості», визначено основні підходи до організації навчального процесу з метою підготовки особистості-професіонала. Наведено тлумачення професійної освіти, яку автори статті розуміють як процес і результат поступового, неперервного навчання, виховання й соціалізації особистості. Крім цього, порушено питання про розвиток і модернізацію системи професійної освіти в Україні, у рамках якого особливу увагу зосереджено на неперервному розвитку особистості професіонала. Провідний акцент зроблено на формуванні професійної компетентності й професійної мобільності як невіддільних рис сучасного фахівця.

Ключові слова:

професійна освіта; професіоналізація особистості; суспільство знань; система професійної освіти; професійна компетентність.

Аннотация:

Закаулова Юлия, Зинчук Ирина. Профессиональное образование в обществе знаний в начале ХХ века. В статье рассмотрены тенденции, связанные с формированием и существованием единого европейского образовательного пространства. Изучены и обобщены взгляды украинских и зарубежных учёных на такие понятия, как «профессиональное образование» и «профессионализация личности», обозначены основные подходы к организации образовательного процесса с целью подготовки личности-профессионала. Авторами предложено толкование понятия «профессиональное образование», под которым понимается процесс и результат постепенного, непрерывного образования, воспитания и социализации личности. Кроме того, в статье поднимается вопрос о развитии и модернизации системы профессионального образования в Украине, в рамках которого отдельное внимание обращено на непрерывное образование личности-профессионала. Основной акцент сделан на формировании профессиональной компетентности и профессиональной мобильности как неотъемлемых чертах современного специалиста.

Ключевые слова:

профессиональное образование; профессионализация личности; общество знаний; система профессионального образования; профессиональная компетентность.

Resume:

Zakaulova Julia, Zinchuk Iryna. Professional education in the society of knowledge at the beginning of the 21st century. The article describes the tendencies of creating and functioning of European Educational Area, learns and generalizes certain thoughts by both, Ukrainian and foreign scientists and scholars related to the notions "professional education" and "personal professionalization", and also defines the ways to efficiently organize educational process aiming to train a true professional. The author treats the phenomenon of professional education as the process and the result of step-by-step, continuing education, training, and socialization of a personality with the purpose of training and developing her basic professional competences and preparing one to actively participate in social, industrial, economic and cultural life of one's society. Furthermore, the article raises the question of developing and updating the system of professional education in Ukraine with its basic constituent, namely, on-going education of a future professional and provides the ways of how to correctly organize the system to make it function perfectly. Another essential point is the treatment of the notion of professional competence and professional mobility as natural characteristic features of a person having obtained a diploma. All in all, the author concludes that the complete integration of the system of professional education in Ukraine into the global one may promote intellectual communication and help to develop the economic sector of the country.

Key words:

professional education; personal professionalization; society of knowledge; the system of professional education; professional competence.

Постановка проблеми. Розвиток і реформування системи професійної освіти в Україні й за рубежом є однією з основних проблем педагогічних досліджень. Це пов'язано з тенденцією щодо створення й функціонування єдиного європейського освітнього простору, основними пріоритетами якого є децентралізація управління системи освіти, що передбачає: розширення самостійності вищих навчальних закладів при створенні власних навчальних програм, пошуку джерел фінансування, права присвоєння вченого ступеня доктора тощо; розвиток міжнародної освітньої діяльності через упровадження інтернаціональних програм обміну між студентами й науково-педагогічними працівниками; сприяння розвитку науково-дослідного сектора завдяки тісній міжнародній співпраці, зближення промислового й освітнього секторів, оптимізація й затвердження системи ступеневої професійної освіти в системі вищої школи (наявність двох циклів навчання з метою

здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра й магістра); професійно-орієнтований підхід до організації підготовки конкурентоспроможних фахівців, а також стандартизація якості освіти відповідно до зовнішнього й внутрішнього контролю якості освітніх послуг, що надаються вищими навчальними закладами. Український дослідник Л. Онищук зауважує, що навчання й виховання має відповідати вимогам часу, формувати особистість у контексті сучасної передової культури й науки, орієнтувати освіту на культурні цінності, збереження національних і світових досягнень людства, розвиток соціально-культурних норм ... Інноваційний тип освіти передбачає перехід від «освіченої людини» до «людини культури» [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку й реформування системи професійної освіти в Україні й за рубежом упродовж останніх десятиліть розглядали такі

науковці, як: Н. Ничкало, І. Зязюн, М. Лещенко, Т. Десятов, В. Нейдинг, М. Пальчук, С. Гончаренко, Н. Муқан, Р. Гуревич, О. Романовський, О. Кучай, К. Корсак, А. Василюк, Н. Журавська, Н. Побірченко, О. Дубасенюк, О. Антонова, О. Матвієнко, Л. Пуховська, І. Миськів, О. Фучила тощо.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є: окреслення тенденцій щодо створення й функціонування єдиного європейського освітнього простору; вивчення, узагальнення понять «професійна освіта» й «професіоналізація особистості»; з'ясування ролі професійної освіти в сучасному суспільстві знань із метою визначення перспектив забезпечення якісних освітніх послуг для організації належної підготовки конкурентоспроможних фахівців в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку ХХІ століття інтеграція європейського суспільства відбувалася не тільки в галузі освіти, а й на економічному, соціально-культурному, політичному рівнях. Створюючи єдину систему культурних цінностей, країни Європи прагнули до духовного збагачення завдяки полікультурності й власному національному колориту, не нехтуючи своєю культурною спадщиною, розвиваючи й постійно поповнюючи її новим духовним досвідом [9]. Основою політики країн Європейського союзу завжди були принципи взаємодопомоги та взаєморозуміння. Що ж до розвитку економічного сектора, то в умовах стрімкого технологічного прогресу виникла гостра потреба в підготовці кваліфікованих фахівців, які б володіли відповідним рівнем компетентності, професійного досвіду й мали здатність до створення міцного підґрунтя для економічного процвітання держави. Від підготовки кваліфікованих кадрів залежить темп науково-технічного прогресу, соціально-економічний розвиток суспільства; така підготовка надає гарантії забезпечення ринку праці фахівцями належного професійного рівня.

У межах європейської спільноти поняття «освіта» розуміють як «...прояв певного світогляду ... процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особи, за яких вона досягає свідомої зрілості й індивідуального зростання» [15, с. 111]. Українські науковці трактують це поняття «як процес і результат цілеспрямованої, інституціолізованої, педагогічно організованої та планомірної соціалізації людини, що здійснюється в її інтересах та в інтересах суспільства» [4, с. 9]. С. Гончаренко твердить, що освіту слід розуміти як духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей і є надбанням її культурного кола, а також як

процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини ... і головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями [3, с. 241]. К. Корсак сприймає освіту як індивідуальне надбання, яке має винятково важливе значення як для самої особи, так і для всього суспільства; як мету, методи та варіанти навчання й виховання, цілісну систему соціалізації нових поколінь і сприяння особистісному успіху в процесі їх активної діяльності, що ...охоплює «первинну освіту» від народження й до моменту виходу на ринок праці та подальше неперервне навчання – удосконалення впродовж життя [8, с. 86]. На нашу думку, поняття «освіта» є багатограним і складним феноменом, що передбачає соціалізацію та неперервне індивідуально-особистісне й компетентісне зростання індивіда.

У межах Європейського союзу значну увагу приділяють освіті й підготовці професіонала, що ґрунтується на використанні міждисциплінарного підходу до організації навчального процесу, зосередженого на розширенні світогляду, нестандартності мислення, виробленні здатності критично оцінювати будь-яке нововведення, організації умов для засвоєння знань у різних галузях. Інтегративний підхід до навчання передбачає налагодження тісних зв'язків з промисловим і підприємницьким секторами й забезпечує чітке засвоєння методології педагогічної діяльності й набуття творчих умінь і навичок. Згідно з практико-орієнтованим інноваційним підходом відбувається фахове зростання професіонала шляхом освоєння інноваційної діяльності, розвиток необхідних фахових якостей, адекватних новим формам організації праці в умовах трудової діяльності [6, с. 145].

Особливого значення в процесі виховання та професійної підготовки майбутнього фахівця набуває компетентісно-орієнтований підхід, у межах якого приділяється особлива увага результату навчального процесу як здатності особи діяти нестандартно й ефективно в різних проблематичних ситуаціях, що виникають під час професійної діяльності, а не як результату, що являє собою суму набутих знань, умінь і навичок. «Він пов'язаний з особистісно-орієнтованим підходом... зміст освіти, відображений у ньому, не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний підхід до розв'язання життєвих проблем, виконання соціальних ролей, компетенцій...» [6, с. 146].

Отже, процес професіоналізації особистості, який ґрунтується на розвитку компетентності,

що передбачає не просто засвоєння ґрунтовних фахових знань, формування й розвиток умінь і навичок у межах однієї чи кількох професій, а вміння раціонально використовувати власний професійний досвід для розв'язання проблем у процесі трудової діяльності, дає змогу говорити про таке багаторівневе й широке поняття, як «професійна освіта».

Для кращого розуміння цього поняття звернемося до зарубіжного науково-педагогічного досвіду XIX – початку XX століть. Швейцарський педагог, теоретик і діяч у сфері «нового виховання» А. Фер'єр у праці «Характеристика нових шкіл» говорить про професійну школу як про «лабораторію практичної педагогіки, що завжди в курсі найновішої психології, методів, які вона (школа) застосовує, будучи в курсі сучасних вимог розумового й матеріального життя щодо завдань, які вона (школа) ставить перед собою» [7, с. 231]. Науковець розглядає нову школу як інструмент організації для дитини ручної праці, що переслідує не стільки професійну, скільки виховну мету й мету «особистої або загальної корисності». Особливу увагу А. Фер'єр звертає на вільну працю, що здатна розвивати смак дитини й виховувати в ній дух винахідливості, прагнення до творчої діяльності. У межах розумового виховання нова школа «прагне освічувати розум не так нагромадженням заучених знань, як загальним розвитком здатності мислити. Критичний розум зароджується із застосування наукового методу: спостереження, гіпотези ... Цілковиту освіту розуміють як надання дитині можливості розвинути природні здібності за допомогою впливу оточення та книг» [7, с. 232]. Окреме місце в навчальному процесі в умовах нової школи А. Фер'єр відводить спеціалізації, яка спрямована на особистісне та професійне зростання підлітка, розвиває його індивідуальні нахили й здібності, наголошує, що «теорія завжди йде слідом за практикою, а не перед нею». У процесі освоєння професії провідна позиція належить індивідуальному навчанню й саморозвитку фахівця. Будучи рушійною силою процесу накопичення професійного досвіду, самоосвіта й самовиховання є засобами самоорганізації особистості, яку ми вважаємо провідною характеристикою справжнього професіонала. Автор наголошує на тому, що основою викладання є особиста самостійність дитини, яка здатна забезпечити зв'язок розумових знань із різними видами ручної праці. Індивідуальна праця вихованця полягає в засвоєнні різноманітного фактичного матеріалу, класифікації цієї інформації, самостійної роботи. Різноманітність створюється не кількістю предметів, а чисельністю способів

викладання одного й того ж предмета, що урізноманітнює діяльність вихованців.

Вивчаючи процес становлення особистості як професіонала, німецький педагог Г. Літц у праці «Виховні принципи німецької «нової школи» підкреслював важливість виховання в потенційного фахівця «терпимості й толерантності в релігійному й політичному аспектах, звертаючи увагу на його власні особливості, культивуючи їх і навчаючи разом із тим, розуміти й поважати особливості інших людей» [7, с. 235].

У роботах «Моє педагогічне кредо», «Зміст виховання», «Школа та соціальний прогрес» американський учений Д. Дьюї розвиває ідею соціалізації особистості як процесу виховання гідного сегмента нації: «Усе виховання відбувається через участь особистості в суспільній свідомості нації... треба виховувати соціальну особистість... здібності, інтереси дитини мусимо перекласти на терміни соціальних еквівалентів, визначити, на що вона здатна з погляду суспільної корисності» [7, с. 235–237].

Німецький педагог Г. Кершенштайнер вдало розкрив зміст поняття «професійна освіта» у праці «Суть трудової школи». Завданням трудової, або професійної школи є підготовка до професійної освіти, надання їй морального характеру, створення моральних засад для форм суспільного життя, у яких доводиться працювати відповідно до професії: «Суспільна школа має готувати до професії; професійна освіта – її головне завдання ... сенс трудової школи в тому, щоб при мінімумі навчального матеріалу набути максимум навичок, здібностей і отримати максимум насолоди від праці на службі громадського напрямку думок» [7, с. 247]. Оцінюючи освітній потенціал трудової школи для виховання фахівця, Г. Кершенштайнер наголошує на самостійності під час освоєння обраного фаху, на забезпеченні вихованцеві умов для вільної й різноманітної діяльності, яка охоплює індивідуальне спостереження для набуття необхідного професійного досвіду шляхом «спроб і помилок»: «у всіх галузях досвідного знання треба стати на шлях особистого спостереження та досвіду» [7, с. 247].

У сучасній українській педагогіці під професійною освітою розуміють «систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, що зумовлені вимогами суспільства до робітників відповідної кваліфікації та профілю й на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і учнів у навчальних закладах, що забезпечують здобуття професійної освіти відповідного рівня» [4, с. 15].

Академік С. Гончаренко зазначає, що це процес підготовки в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури ... Поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці, прищеплення спеціальних навичок і вмій, формування психологічних і моральних якостей особистості [3, с. 275].

Узагальнюючи український і зарубіжний досвід, підкреслимо, що професійна освіта – це процес і результат поступового, неперервного навчання, виховання й соціалізації толерантної, самоорганізованої, висококультурної особистості, що володіє необхідною в межах професії (або кількох професій) компетентністю (професійними знаннями, уміннями, навичками), здатністю критично мислити й приймати неординарні рішення для розв'язання проблем, що виникають під час трудової діяльності, а також із задоволенням працює на благо саморозвитку й поступу суспільства.

В умовах євроінтеграції, розвитку ринкової економіки й стрімкого технологічного прогресу промислового сектора професійній освіті відводиться роль стабілізатора та рушійного чинника на ринку праці. Зростає потреба в кваліфікованих фахівцях, які готові не лише використовувати набуті знання, уміння, навички та професійний досвід, а й постійно розвивати їх. Ураховуючи необхідність неперервності навчання й професійного саморозвитку, спрямованих на вдосконалення особистої кваліфікації, професійну освіту розглядають як ключовий складник неперервної освіти: «Представник нового інформаційного суспільства – це особа, що безперервно навчається» [8, с. 90]. Розуміючи неперервну освіту як процес формування й розвитку професійної особистості шляхом застосування спеціальних методів, інноваційних технологій, форм навчання на базі вищих навчальних закладів, що зорієнтовані на професійну підготовку [6], наголосимо, що метою професійної освіти в умовах неперервної освіти є реалізація завдань культурної спільноти, забезпечення сталого розвитку на основі охорони навколишнього середовища, соціальної згоди й міжнародного співробітництва, а також набуття нових знань і вмій, їх продуктивності з урахуванням вимог праці, професійного навчання, підготовки й перепідготовки населення [5].

У межах Європейського союзу професійна освіта й підготовка фахівців спрямована на становлення спеціаліста, який володіє значним творчим потенціалом, організаторськими й комунікативними здібностями, необхідними

для ефективного управління робочим процесом, ґрунтовними знаннями з обраної спеціальності, і, безумовно, високим рівнем компетентності. Такі ж підходи використовуються і в Україні. Н. Журавська виділяє кілька особливостей розвитку системи професійної освіти в країнах ЄС. По-перше, навчальні акценти зміщуються з традиційного передавання знань до поступу особистості через активне залучення останньої до творчої навчальної діяльності в міждисциплінарних, практико-орієнтованих командах; по-друге, усе частіше практикують використання компетентнісного підходу, що передбачає застосування різноманітних методів і форм навчання до організації науково-дослідної діяльності в межах вищого навчального закладу [1]; по-третє, інститути вищої освіти намагаються максимально оптимізувати організацію навчального процесу з метою створення сприятливих умов для засвоєння знань своїми вихованцями: індивідуальне планування навчальної роботи, моніторинг виконання індивідуальних планів кожним студентом, розробка навчальних посібників і підручників міждисциплінарного характеру, спеціально розроблені навчальні завдання для студентів, розширена позапрограмна діяльність, колективна робота в невеликих командах, спрямована на виконання індивідуальних завдань – усе це сприяє формуванню компетентності майбутніх фахівців. Головний акцент робиться на впровадженні індивідуальної студентської роботи, що орієнтована на опанування рефлексивних знань, необхідних для здійснення самоаналізу й самоконтролю [6]. Самостійне навчання є стрижнем професійного навчання, оскільки виховання у студентів здатності до творчого самостійного прийняття рішень, уміння виконати комплексне завдання, пристосуватися до індивідуального планування навчальної роботи й здійснювати самоконтроль щодо виконання навчальних вимог формує відповідального професіонала.

Освітня реформа останнього десятиліття полягає в «наскрізній системній підготовці висококваліфікованого фахівця «учень – студент – фахівець», провідним принципом якої є самостійність і творча активність того, хто навчається й удосконалює свій фаховий рівень протягом усього життя. Фахова глибина, гуманістичність і досконалість професійної підготовки» [12] нерозривно пов'язані з уведенням у навчальний процес інноваційних технологій і спрямовані на соціокультурний розвиток майбутнього фахівця однієї з галузей економіки країни.

Вітчизняний науковець В. Биков у статті «Проблеми педагогіки та сучасні інструменти систем відкритої освіти» визначає такі чинники

модернізації освітньої системи: «інтеграція освітніх стандартів, змісту освіти, організаційно-функціональної й структурної будови системи освіти й управління нею; демократизація процесу здобуття освіти, що полягає в загальній доступності до якісної професійної освіти, незалежно від соціального статусу учня; мобільність на ринках праці; інформатизація освітнього сектора, що відповідає меті та завданням побудови інформаційного суспільства й передбачає створення єдиного інформаційного простору» [11, с. 31]. Ми з'ясували, що модернізація системи професійної освіти на всіх її рівнях (у межах загальноосвітньої школи, профтехучилища, технікуму, коледжу, вищої школи чи університету) передбачає формування особистості, яка була б зацікавлена в роботі на користь своєї держави, її економічного, культурного й соціального зростання. Будуючи освітню систему згідно з принципом демократизації та інтелектуалізації освітньої галузі, зарубіжні педагоги послуговуються пріоритетом соціалізації фахівця й неперервності його професійного навчання. Розширення трудового досвіду, обізнаність з останніми технологічними винаходами й стратегіями розвитку промисловості, міждисциплінарний підхід до організації навчальної діяльності, що дає змогу багатогранно й по-новому поглянути на обрану професію, критична оцінка професійних цінностей, тісний зв'язок освіти з виробництвом, яке визначає попит і потребує кваліфікованих фахівців, зумовлює продуктивне середовище для особистого кваліфікаційного зростання спеціаліста.

Питання розвитку й модернізації системи професійної освіти в Україні стає чи не найважливішим за умови приєднання України до Європейського союзу. Виникає потреба у відродженні й збереженні національних цінностей і набутті міжкультурного досвіду. Необхідним є вихід держави на міжнародну освітню арену, що потребує інтелектуального й духовного розвитку майбутніх поколінь, розширення міжнародних відносин у сфері освіти, організації плідної роботи науково-дослідного сектора. «Вища професійна освіта й наука України є ресурсом поліпшення добробуту та забезпечення національних інтересів, авторитету й конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені, на ринку високих технологій...сучасна вища освіта підпорядковується ідеї консолідації українського народу в єдину націю, яка прагне жити у співдружності з усіма народами й державами світу» [6, с. 156]. За складних політичних та економічних умов, у яких сьогодні опинилася Україна, завдання науково-педагогічних працівників, на нашу думку, полягає в

забезпеченні чіткої стратегії виховання молодого покоління, основою якої є пріоритетність збереження державності, рідної мови й культури, усвідомлення власної національної належності й бажання служити своїй державі не лише як особистість, а і як професіонал, озброєний відповідним рівнем компетентності.

Вивчаючи проблеми оптимізації системи професійної освіти в Україні, українські науковці пропонують різноманітні шляхи їх розв'язання. На думку М. Пальчук, сектор професійної освіти повинен забезпечувати відповідну професійну підготовку й перекваліфікацію згідно з динамічними змінами на ринку високих технологій, підвищувати професійну майстерність вихованців, зробити професійну освіту доступною на усіх її рівнях, сприяти мобільності інструкторсько-викладацького й учнівсько-студентського складу, підтримувати тісну співпрацю з промислово-підприємницьким сектором, здійснювати обмін інформацією та професійним досвідом зі спільних питань для освітніх систем країн Європейського союзу [11]. «Істотними є гнучкість і мобільність професійної освіти, гуманізація середньої та вищої школи, поєднання освітніх реформ та інновацій, децентралізація освіти, науковість, економічність, оптимальні рішення з урахуванням стратегічних перспектив розвитку й ефективності освіти» [11]. Дослідник О. Романовський, вивчаючи систему вищої професійної освіти, вважає її завданням «забезпечення умов для підготовки фахівців, для яких настанова на саморозвиток і професійну майстерність є пріоритетними життєвими стратегіями...а неперервний розвиток особистості професіонала – основою ідеологією... формування у фахівця професійної компетентності й професійної мобільності, що зумовлює необхідне підвищення якості вищої освіти й коригування професійної підготовки...» [11, с. 133]. На думку Р. Гуревича, Україна потребує цілісної інтеграції національної професійної школи зі світовою, що сприятиме розгортанню «інтелектуальних комунікацій». Провідним завданням системи професійної освіти вчений вважає створення умов для здобуття кожною людиною професії, залучення її до суспільно-корисної продуктивної праці відповідно до її інтересів і здібностей; задоволення поточних і перспективних потреб народного господарства в кваліфікованих конкурентних працівниках, що мають широкий політехнічний досвід, професійну мобільність, загальну культуру; забезпечення перепідготовки робітничих кадрів відповідно до сучасних вимог науково-технічного розвитку та потреб виробництва, що швидко змінюється [4, с. 10].

Чітка схема розвитку системи професійної освіти в Україні запропонована професором Т. Десятовим. Її зміст полягає в обов'язковій децентралізації управління системою професійної освіти й передачі повноважень на регіональний рівень, що має бути внесено як зміни й доповнення до Закону «Про професійно-технічну освіту»; у визначенні стратегічно оптимальних шляхів поступу професійної освіти; у забезпеченні багатоканального фінансування, розширенні прав закладів професійної освіти на використання додатково залучених коштів для оптимізації навчального процесу, у контролюванні використання державних фондів на регіональні органи освіти й науки.

Серед завдань регіональних органів освіти й науки Т. Десятов визначає реалізацію регіональної стратегії в професійно-технічній освіті, беручи до уваги соціально-економічні й демографічні фактори; обов'язкову організацію держзамовлення на підготовку працівників і забезпечення роботи інституцій, які проводять перепідготовку та перекваліфікацію дорослих спеціалістів; необхідність упровадження інноваційних шляхів співробітництва між секторами професійної освіти, виробництва й підприємництва, підвищення якості професійної освіти в державі [11, с. 306].

Отже, модернізація та оптимізація системи професійної освіти – процес тривалий і поступовий. Власне, поступовість може бути запорукою успішного реформування цього сектора. На нашу думку, для реформ у професійній освіті обов'язковим є їх спрямування на високу компетентність і неперервність фахової освіти й підготовки спеціаліста. В умовах конкурентного ринку, коли сучасний працедавець ознайомлюється з кадровою пропозицією, він шукає універсального спеціаліста, який володіє бажано не однією, а кількома професіями, навичками професійного спілкування, творчим потенціалом, свідомим прагненням до самовдосконалення і, що найголовніше, хоче й готовий працювати [2]. Однак вітчизняні заклади професійної освіти не завжди задовольняють попит потенційного працедавця, і фахівці, яких вони випускають, не завжди відповідають визначеним вище вимогам. «Традиційний фахівець» більше не в змозі забезпечити ефективність виробничого процесу через недостатній рівень компетентності, підвищити який можна лише безперервно вдосконалюючи свої особистісно-професійні характеристики. Причиною невідповідності, на нашу думку, є віддаленість виробничого й освітнього секторів і відсутність систематичних контактів між ними. Необізнаність з особливостями актуального попиту на ринку праці на певні спеціальності з боку професійної школи й відсутність

зацікавленості підприємства-роботодавця в працевлаштуванні потенційного працівника через брак професійного досвіду й відповідних компетентностей відіграють вирішальну роль у закріпленні серед молоді хибного судження про обмеженість і недостатню перспективність кваліфікацій, які можна набути в умовах системи професійної освіти України. «Трансформація освіти зумовлена новими вимогами, які полягають у подоланні невідповідності традиційного навчання реаліям сучасності, зокрема в усуненні протиріч між освітою і ринком праці, у визначенні майбутньої професійної траєкторії, орієнтації освітніх стандартів на формування професіоналізму, що сприяє успішному становленню спеціаліста» [10, с. 130].

Трансформувати й оптимізувати професійний освітній сектор необхідно, спираючись на стандарти професійної освіти. Як свідчить науково-педагогічна література, під стандартом освіти розуміють «систему основних параметрів, що прийняті як державна норма освіченості, яка віддзеркалює суспільний ідеал і враховує можливості кожної особистості в досягненні ідеалу, визначеного на конкретному етапі соціально-економічного розвитку держави з урахуванням традицій і рівня розвитку соціально-культурного середовища. Стандарти професійної освіти пов'язані з навчально-виробничим процесом, із технологією його здійснення в професійних навчальних закладах різного типу» [5, с. 134]. Як наголошують автори монографії «Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика», стандарти професійної освіти розробляються для збереження зв'язку між фаховою підготовкою спеціаліста й економічним сектором, у якому й будуть працевлаштовані вихованці після закінчення навчання [5].

Провідного значення в парадигмі професійної освіти та підготовці кваліфікованих фахівців набуває поняття компетентності. Воно нерозривно пов'язано з поняттям кваліфікації й водночас є його продовженням. Кваліфікацію ми розглядаємо як сукупність стандартних знань, умінь і навичок з обраної спеціальності, теоретичне та практичне засвоєння яких передбачене навчальною програмою відповідного навчального закладу професійної освіти. Зміст компетентності значно ширший і охоплює не лише професійну кваліфікацію, а й такі особистісно-професійні характеристики працівника, як нестандартне творче мислення, прийняття раціональних рішень відповідно до робочої ситуації, здатність до ефективного й адекватного використання знань, умінь і навичок для досягнення визначеної мети в робочому процесі, неодмінне бажання самовдосконалення

та спроможність критично оцінити власну діяльність. Поняття компетентності означає відповідність поставленого робочого завдання спроможності спеціаліста виконати його в умовах робочого процесу. Підтвердження цієї тези знаходимо в низці науково-педагогічних джерел. «Компетентність – це реальна здатність досягнення мети чи результату, тоді як кваліфікація є лише потенційною здатністю виконувати завдання певної професійної діяльності» [5, с. 96]. Науковець О. Кучай визначає компетентність як «якість, характеристику особи, що дає їй змогу приймати рішення, висловлювати думки в певній галузі... основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної людини» [11, с. 210]. Також компетентність розглядають як «уміння застосовувати свої знання для найкращої реалізації себе в житті та професії... Компетентнісно-орієнтована освіта спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, що забезпечує успішне функціонування людини в ключових сферах життєдіяльності» [14, с. 180].

Учасники III Міжнародної наукової конференції «Сучасні досягнення в науці й освіті», яка відбулася 16–23 вересня 2009 року в Тель-Авіві (Ізраїль), обговорюючи питання компетентності як невіддільного складника формування образу сучасного фахівця, наголосили, що компетентнісна модель спеціаліста, зорієнтованого на професійну діяльність, по суті, є переліком компетентностей (навичок і вмінь), якими має володіти випускник вищого навчального закладу, функцій, до виконання яких він має бути готовий у межах професійної діяльності, і фактичним ступенем його підготовленості до реалізації трудової діяльності. Розрізняють базові компетентності, які формуються в процесі професійної освіти й належать до стандартного переліку навчальних дисциплін, і професійні компетентності, які мають сформуватися лише в процесі роботи й нероздільно пов'язані з соціально-культурним досвідом особистості [14].

Навчальні заклади професійної освіти в межах Європейського союзу зобов'язані прищепити своїм випускникам такі групи компетентностей, які затвердила Рада Європи: компетентності, що вказують на рівень підготовленості індивіда до функціонування в полікультурному суспільстві, визначають його повагу до різноманіття вірувань, культур,

етносів тощо; компетентності, що пов'язані з розвитком так званого інформаційного суспільства й дають змогу випускнику оперувати інноваційними технологіями; компетентності, що визначають усні й письмові комунікативні здібності професіонала, які допомагають ефективно працювати в команді; соціально-політичні компетентності, які передбачають формування у фахівця професійної відповідальності й бажання брати активну участь у суспільному житті; компетентності, що спрямовують прагнення спеціаліста до неперервного навчання, яке визначає його професійну конкурентоздатність [5].

Відповідно, професійну освіту можна трактувати з погляду адаптації й розвитку однієї чи кількох необхідних компетентностей, що формують комплекс професійної компетентності професіонала XXI століття.

У процесі оволодіння обраною професією в умовах навчальної інституції особа засвоює не лише визначений обсяг знань, умінь і навичок, а поступово переймає увесь спектр особистісно-професійних характеристик, які формують зміст професійної освіти, зокрема «обізнаність із соціально-економічною ситуацією в державі й світі, із видами трудової діяльності й шляхами їх реалізації, досвід матеріально-практичної й творчої діяльності, що визначає компетентність працівника та емоційно-ціннісне ставлення до трудової діяльності» [13].

Висновки. Отже, педагогічна модель професійної освіти набуває якісно нового значення в умовах інтеграції освітнього, культурного, політичного й соціально-економічного простору, створення висококультурного, освіченого, інтелектуального соціуму, основою функціонування якого є демократична, конкурентна система професійної освіти, що своє першорядне завдання вбачає в розвитку компетентності майбутнього фахівця, у створенні умов і стимулів для неперервності навчання як засобу індивідуального професійного становлення спеціаліста. Беручи до уваги вищесказане, визначаємо такі напрями подальших досліджень: професійна педагогічна освіта як інструмент виховання особистості; педагогічна компетентність сучасного фахівця; роль педагога у формуванні особистості-професіонала.

Список використаних джерел

1. Бідюк Н. М. Розвиток змісту та форм організації підготовки бакалаврів інженерії в університетах Великої Британії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. М. Бідюк. – Тернопіль, 2000. – 21 с.

References

1. Bidiuk, N. (2000). "The plot and the ways of training students studying for the degree of Bachelor in engineering in British universities". Abstract of dissertation for a Candidate of Sciences – 13.00.04 "Theory and methodology of professional education". [in Ukrainian].